

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Стременовський Сергій Миколайович

кандидат юридичних наук, професор,

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв, Україна

Ковбиш Артур Миколайович

здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

спеціальності 081 Право,

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв, Україна

Домашнє насильство в Україні сягнуло високої позначки в умовах повномасштабного вторгнення. Це не лише соціальна проблема, а й загроза національній безпеці. Конфлікт обумовлений військовою агресією, нестабільний економічний рівень, вимушена міграція та пост-травматичний синдром серед цивільного населення та військово-службовців призвели до зростання випадків кримінальних правопорушень в сім'ях [1].

За даними Національної поліції України, випадки домашнього насильства демонструють стійку тенденцію до зростання: у 2022 році спостерігалось збільшення кількості випадків правопорушень пов'язаних з вчиненням домашнього насильства. Це перевищило 240 тисяч звернень, що на 40% більше, ніж у попередньому році [1]. У 2023 році, згідно з даними, випадки домашнього насильства склали близько 290 тисяч, з них понад 2700 були передані до суду [3]. У 2024 році, протягом першого півріччя цифра звернень потерпілих від домашнього насильства становила понад 97 тисяч повідомлень. Станом на жовтень було відкрито понад 8 тисяч кримінальних проваджень [4].

Основні причини загострення ситуації полягають у зростанні рівня агресії через війну, надмірного вживання алкоголю та погіршення матеріального становища [5].

Наступні критерії характеризують ключові проблеми доступу до правосуддя: значне навантаження на правоохоронні органи та суди. Повномасштабне вторгнення на територію України ускладнило стандартну правову процедуру щодо правопорушень пов'язаних з домашнім насильством [2]; фізична недоступність: чинники пов'язані

з війною, такі як: бойові дії, окупація територій, переміщення населення – обмежують доступність до правової системи України; низький рівень звернень: розглядаючи статистичні дані у 2022 році з понад 240 тисяч звернень лише 52 189 від постраждалих жінок, це становить лише 22% від загальної кількості. Це говорить про те, що значна частина правопорушень пов'язаних з насильством залишається без належної уваги [1]; наслідки війни: повномасштабне вторгнення значно підвищило ступінь емоційної напруги на різних суспільних рівнях [3].

У період стану війни наявні певні проблеми, які ускладнюють доступ жертв домашнього насильства до соціальних послуг. Основними серед них є: невеликий обсяг притулків та кризових центрів, під час звернення постраждалих від насильницьких дій в родині не можуть розраховувати на достатню кількість притулків і місць в них. Через це жертви не звертаються за допомогою, а лишаються сама на сам зі своїми страхами, без необхідної підтримки та захисту; обмеженість фінансування: недостатнє та проблематичне фінансування представників соціальних послуг зводить нанівець надання необхідної та якісної допомоги жертвам насильства. Це виявляється певним обмеженням для можливостей соціальних організацій забезпечувати повноцінну підтримку та допомогу тим, хто її потребує; відсутність координації: обумовлено, що однією з найбільших проблем є відсутність ефективної, продуктивної, швидкої та легкої координації між всіма організаціями, які займаються підтримкою та надають допомогу жертвам насильства. Брак структурованих та мобільних маршрутів призводить до марного витрачання наявного ресурсу, що негативно впливає на якість надання послуг [5].

Встановлено, що саме комплексний підхід для вирішення проблем доступу до правосуддя та соціальних послуг для жертв домашнього насильства в умовах воєнного стану ефективніше долає ці нагальні проблеми.

Для зміни та покращення ситуації та захисту прав постраждалих осіб визначено наступне – вдосконалення законодавства. Існують певні прогалини у законодавстві і їх усунення аргументовано необхідністю приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема положень Стамбульської конвенції, яка набула чинності для України 1 листопада 2022 року [2; 5].

Особливу увагу слід приділити спрощенню процедури отримання необхідного обмежувального припису правопорушнику; запровадженню механізмів прозорого контролю за виконанням судових рішень щодо порушників закону; удосконаленню механізмів взаємодії між відомствами з приводу надання першочергової й основної допомоги

постраждалим; врахування положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та його подальше вдосконалення відповідно до міжнародних стандартів, зокрема положень Стамбульської конвенції.

Збільшення фінансування. Визначено, що збільшення фінансування соціальних служб, правоохоронних органів, судів збільшує ефективність боротьби з домашнім насильством [6]. Основні напрямки класифікуються певними напрямками фінансової підтримки: розширення мережі спеціалізованих притулків, кризових центрів для постраждалих; популяризація та забезпечення постраждалих безоплатною юридичною підтримкою; розвиток програм для психологічної реабілітації постраждалих осіб та їх дітей.

Збільшення рівня обізнаності. Необхідність збільшення повноцінних, масштабних інформаційних кампаній аргументовано прагненням до підвищення рівня обізнаності населення щодо проблематики фіксування домашнього насильства [6]. Головні завдання полягають: створення доступних, зрозумілих, актуальних інформаційних матеріалів про алгоритм отримання захисту та допомоги; співпраця з засобами масової інформації формує чіткий рівень суспільної нетерпимості до насильства; організація просвітницьких заходів у закладах освіти, соціальної допомоги та реабілітаційних центрах.

Формування фахової підтримки. Необхідність поглиблення підготовки працівників соціальних служб, медичних установ, правоохоронних органів і судів зумовлює потребу у підвищенні їхньої кваліфікації та вдосконаленні професійних навичок. Ефективна підготовка включає: застосування спеціалізованих освітніх програм; організація тренінгів для розуміння та навчання взаємодії з постраждалими та виявлення ризиків повторного насильства; удосконалення контролю за дотриманням етичних норм під час роботи з постраждалими.

Покращення доступності соціальних сервісів. Підвищення розширення матеріально-технічної бази для підтримки жертв домашнього насильства. Пріоритетні заходи включають: розширення мережі спеціалізованих центрів допомоги; організація і запровадження мобільних груп реагування на випадки насильства; проектування та облаштування місць оперативної підтримки постраждалих від домашнього насильства.

Оптимізація координаційних процесів. Визначено, що дієве співробітництво між соціальними службами, громадськими організаціями, правоохоронними органами, судовою системою є необхідною складовою надання оперативної допомоги постраждалим. Базові заходи для удосконалення координації: реалізація впровадження єдиної електронної системи обліку випадків домашнього насильства; чіткий та

регламентований протокол взаємодії між державними та недержавними установами; регулярне спостереження за ефективністю реалізації механізму захисту жертв насильства.

Системний підхід до ліквідації перешкод доступу до правосуддя та соціального захисту, підтримки та послуг містить оновлення законодавчої бази, збільшення фінансування, розширення обізнаності, професійна та освітня підготовка фахівців, розширення соціальних сервісів та налагодження узгодженості між установами.

Воєнний стан загострив проблему домашнього насильства, спричинивши зростання правопорушень. Постійний зріст потребує негайного та детального підходу. Загалом для забезпечення досконалого захисту жертв потрібно запровадити заходів націлених на спрощення та покращення доступу до правосуддя та соціальних послуг. Невід'ємним є вдосконалення законодавства, збільшення фінансування, розширення обізнаності населення та посилення співпраці між різними органами та організаціями, зокрема з урахуванням норм Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству".

Література:

1. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratile-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html>

2. Домашнє насильство крізь призму війни. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>

3. Домашнє насильство під час війни: статистика лякає. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/society/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-statistika-ljakaje-1001540.html>

4. В Україні у 2024 році кількість випадків домашнього насильства зросла на 80%. *New Voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/domashnye-nasilstvo-u-genprokuraturi-povidomili-shcho-kilkist-vipadkiv-zroslo-na-80-50455671.html>

5. Чи допоможе нове законодавство захистити жертв домашнього насильства? *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3863797-ci-dopomoze-nove-zakonodavstvo-zahistiti-zertv-domasnogo-nasilstva.html>

6. Після ратифікації Стамбульської конвенції Україна має створити притулки для жертв домашнього насильства. *Асоціація правників України*. URL: <https://uba.ua/news/pislya-ratyfikacziyi-stambulskoyi-konvencziyi-ukrayina-maye-stvoryty-prytulky-dlya-zhertv-domashnogo-nasylstva-zastupnyczya-golovy-komitetu-apu-z-mizhnarodnogo-prava-anna-bukvyh>